

EL FONDS JOAN FERRATÉ A LA BIBLIOTECA DE LA UNIVERSITAT DE GIRONA

Jaume Rufi

El maig de 2017 Amalia Ferraté Zeta va manifestar la seva voluntat de cedir a la Universitat de Girona (UdG) l'extraordinària biblioteca del seu pare. La institució va acceptar la proposta i el fons de seguida es va traslladar des de Torroella de Montgrí, on Amalia en tenia cura, cap a la biblioteca de la UdG.

El 12 gener de 2018, quinzè aniversari de la mort de Joan Ferraté, es va signar la cessió de la col·lecció. D'aquesta manera, el recorregut incert que havia tingut fins a aquell moment acabava amb un acord enraonat que en permetia la preservació, catalogació i difusió, com també, d'alguna manera, l'ingrés de Joan Ferraté, a través dels seu llibres, a la universitat catalana.

El Fons Joan Ferraté conté, essencialment, una gran biblioteca de literatura, amb més de deu mil llibres i un centenar de col·leccions de revistes. Ara bé, més enllà de les dades quantitatives, allò que la fa veritablement impressionant és la completa, l'abast en el temps i en l'espai o, si voleu, en les llengües i literatures cobertes. Hi trobem des de literatura primigènia, sorgida amb l'escriptura a l'orient mitjà, fins a poesia contemporània, i des de literatura catalana fins a xinesa, passant per literatura anglesa, francesa, italiana, alemanya... Un reflex, en definitiva, de les capacitats, els interessos i la trajectòria de Joan Ferraté, un lector universal. Pel que fa a la quantitat, destaquen les obres gregues i llatines, angleses, catalanes, castellanes, del Segle d'Or i hispanoamericanes. Pel que fa als gèneres, sobresurt la poesia, de totes les èpoques i en totes les llengües. I, finalment, per la seva singularitat, destaquen també les col·leccions de poesia anglesa i xinesa, així com una excepcional secció, amb fronteres internes difuses, que cobreix la filosofia i, més específicament, la filosofia del llenguatge, a més a més de la lingüística i de la teoria i la crítica literàries.

Pel que fa a la instal·lació i el processament del fons, des del primer moment la biblioteca de la UdG, com fa sempre, ha actuat coordinadament amb altres òrgans, unitats i serveis de la nostra institució, en aquest cas amb l'impuls decisiu de Xavier Pla, al capdavant del Departament de Filologia i Comunicació. Gràcies a les seves gestions i a les entitats implicades² s'ha aconseguit un volum de recursos que ens permet tractar aquest fons com es mereix.

Així, en aquest final de 2018, podríem atrevir-nos a dir que hem fet ja prou honor als compromisos establerts en l'acord amb la filla de Joan Ferraté i amb els seus marmessors.

La col·lecció, identificada amb un exlibris a partir d'un model utilitzat per Joan Ferraté, s'ha integrat al fons de la biblioteca de la UdG i s'ha posat a disposició dels investigadors i del públic en general mitjançant la seva inclusió al Catàleg de la UdG i al Catàleg Col·lectiu de les Universitats de Catalunya. S'ha creat una Sala Joan Ferraté, amb una selecció de llibres que vol mostrar tant els gustos com la trajectòria de Ferraté, amb una especial incidència en la literatura, però amb presència d'altres temàtiques rellevants. La Sala Joan Ferraté és, doncs, un lloc de reconeixement i homenatge, alhora que ofereix un espai d'accés restringit per al treball dels investigadors i per a la consulta dels fons especials de la biblioteca.³

La resta del fons es va disposant a les sales d'accés públic de la biblioteca o, en el cas de les revistes i els documents antics i valuosos, a la Sala de Reserva. Tanmateix, la unitat de la col·lecció es mantindrà en tot moment a partir del catàleg, atès que tots els llibres estan vinculats al Fons Joan Ferraté, de manera que es podran recuperar en la seva totalitat per obtenir-ne una visió global o fer-hi cerques restringides (per títol, autor, matèria, etc.).

La catalogació permet l'enregistrament d'anotacions i dedicatòries i la digitalització de documents manuscrits adjunts al fons. En aquesta línia, s'ha desenvolupat una base de dades de dedicatòries, que conté ja prop de dos-cents registres per a volums dedicats per Azúa, Barral, Carner, Cercas, Comadira, Foix, Gimferrer, Goytisolo i Vinyoli, entre d'altres, i s'ha establert un apartat per al fons dins el repositori institucional DUGi,⁴ que ha d'incloure la digitalització de papers, cartes i paraules.

2 Cal esmentar l'ajut de l'Obra Social La Caixa, en el marc del conveni amb la Generalitat de Catalunya.

3 Els altres fons que la UdG custodia relacionats amb la llengua i la literatura són els de Prudenci Bertrana, Aurora Bertrana, Manuel Brunet, Josep M. Nadal, Modest Prats, Tom Sharpe i Robert Brian Tate.

4 Universitat de Girona. Fons Joan Ferraté. DUGi Fons Especials.

Paral·lelament, s'ha publicat un espai web per al Fons Ferraté,⁵ que inclou accés a la informació bibliogràfica i biogràfica, i que vol ser el portal d'entrada per a tot interessat en el personatge i en el fons.

Finalment, d'acord amb el compromís de promoure l'estudi i la divulgació de la figura i l'obra de Joan Ferraté i d'establir el fons com a base per a activitats relacionades amb el seu creador i amb la creació i la crítica literàries, la UdG va organitzar, d'una banda, un acte públic de recepció del fons, i, d'una altra, el curs d'estiu: «El Llegat Ferraté(r): Poesia i Crítica».⁶

A hores d'ara ja hem pogut constatar que el fons rep consultes regularment i que ha servit com a font per a estudis i articles diversos. També és útil, així mateix, com a eina de dinamització, i en aquesta línia hem començat a presentar en cartelleres mòbils dins de la Biblioteca una selecció de poesia. En un joc de paraules prou transparent, anomenem aquesta iniciativa «Poesia dinàmica» i hi reproduïm poemes, preferentment comentats o traduïts per Ferraté.

Aquest seria un informe fred si no hi afegíssim que treballar amb el fons Ferraté representa una vivència exigent però estimulante, fins i tot emocionant, alhora que gratificant en els resultats.

El primer repte que se'ns plantejava consistia a fer una tria de llibres necessàriament sintètica, que es pogués adaptar a les limitacions de capacitat de la Sala Joan Ferraté, però que fos fonamentada i representativa, com si estigués vigilada pel seu rigor implacable.

La distribució del fons a la seva darrera llar en espais que concentraven diverses àrees temàtiques ens va donar unes primeres pistes i ens va permetre instal·lar-lo provisionalment respectant aquesta mateixa estructura, a partir de la qual vam poder fer una primera anàlisi de continguts i establir uns criteris i unes prioritats en el procés de catalogació i instal·lació.

Així, els més de dos mil volums que finalment han acabat residint en aquesta sala són el producte d'una tria feta a partir de la seva obra, del que s'ha escrit i s'escrui sobre ell, de la seva biblioteca i també del seu cercle de relacions.

No és gens habitual disposar d'un fons el titular del qual transmeti el contingut en un poema i fins i tot ens hi presenti un rànquing d'autors predilectes: «Un, en Carner / és el

5 Universitat de Girona. Fons Joan Ferraté. <http://www.udg.edu/fonsespecialsbiblioteca/JoanFerrate> (accedit 15 de gener de 2018).

6 Podeu visionar els enregistraments en vídeo de les diferents ponències del curs a: «Curs d'estiu El Llegat Ferraté(r): Poesia i Crítica». DUGiMedia. <http://diobma.udg.edu/handle/10256.1/5235> (accedit 15 de gener de 2018).

primer. / El mateix Riba / ja no hi arriba. / Ni el fel amarg, / d'Ausiàs March».⁷ A partir d'aquí, s'han reunit els autors i les obres d'un possible cànon ferraterià, així com una mostra de lectures significatives dels àmbits filosòfic, lingüístic i de la crítica literària,⁸ en una mena de catàleg general que es manté obert i que ha registrat incorporacions fins, per exemple, la molt recent edició dels seus diaris.⁹

Aquesta operació de catalogació selectiva permetia agrupar autors i feia aflorar els més de seixanta volums de Carner, la trentena de Kavafis, els gairebé quaranta d'Eliot..., alhora que ens descobria notes i documents dins els llibres que ens obrien portes per aprofundir en el coneixement de Ferraté i de la seva obra. Que l'operació ens fes també llegir i comprendre alguns versos, no és un benefici menor.

Però, més enllà del detall de cada document individual, el procés de catalogació ha permès iniciar la construcció d'una necessària descripció general del fons,¹⁰ que restarà oberta i serà enriquida amb noves addicions i informacions.

Pel que fa a la identificació del conjunt de documents en cessió, hem optat per la denominació *Fons Joan Ferraté*, en comptes de referir-nos-hi amb el nom *col·lecció*, més usual per a biblioteques personals. Això és així perquè creiem que els documents d'aquest fons no són el fruit de la voluntat recopiladora més o menys «artificial» d'un col·leccionista, sinó que provenen directament de l'activitat intel·lectual i professional del seu creador. No en va els llibres ens arriben dedicats, llegits, treballats i acompanyats per altres documents i objectes que hi estan vinculats. Cal matisar, tanmateix, que, tant pel que fa a la titularitat com a les dates de constitució i al volum, també trobem en el fons, al costat del gruix delimitat per les primeres lectures i per la mort del seu creador, llibres de la biblioteca familiar dels Ferraté i d'altres recollits abans pel seu germà Gabriel Ferrater, com també alguna addició pòstuma.

Més enllà dels detalls que ens puguin aportar tots i cada un dels documents, un fons no es pot entendre totalment sense el seu context. En aquest marc, és tan cert que una descripció acurada —com una lectura aprofundida— requereix, per fer-la més comprensible, informació que no trobarem ni a les portades ni tan sols a l'interior dels documents, com també que aquests ens aporten dades que poden contribuir a l'estudi de qui els ha reunits. El fons és

7 Joan FERRATÉ: *Catàleg general: 1952-1981*. Quaderns Crema, Barcelona, 1981.

8 En aquest àmbit ha sigut fonamental el guiatge de l'article de Núria Perpinyà «Les lectures de Joan Ferraté» (*Els Marges* 47, 1992).

9 Joan FERRATÉ: *Del desig: tres diaris*. Edicions 62, Barcelona, 2018.

10 Seguim en els paràgrafs següents, de forma lliure, les àrees i elements de descripció proposats a ISAD(G): *Norma Internacional General de Descripció Arxivística (General International Standard Archival Description, adoptada pel Comitè de Normes de Descripció, Estocolm, Suècia, 19-22 de setembre de 1999)*. Versió catalana a cura de Josep Matas i Balaguer i Jaume Rufí Pagès, amb l'assessorament d'Àngels Bernal (et al.) Associació d'Arxivers de Catalunya & Departament de Cultura, Barcelona, 2001

producte i senyal a la vegada del recorregut de Ferraté i hi podem llegir totes les seves facetes de filòleg clàssic, lingüista, traductor, poeta, editor i crític, com també els capítols de la seva trajectòria a Laye, a Seix Barral o, com a professor, a Cuba i al Canadà.

Hi llegirem també les llibreries que freqüentava a Edmonton o a Barcelona, i fins i tot les quantitats —ingents— que hi esmerçava. El fons té la seva pròpia història que hem de poder escriure des de la seva adquisició fins a la seva arribada a la nostra biblioteca, incloent fins i tot alguns destins que no ho van poder ser. Però aquest no és el final; les experiències ens diuen que un fons d'aquesta mena no serà mai del tot complet (ni tampoc no estarà mai del tot descrit) i això ja ho van dient els llibres del fons, que se senten incomplets sense documents d'un i altre Ferraté/r que una altra veu ens diu que s'hi reuniran.¹¹

En tot cas, a final de 2018 s'ha completat la catalogació de cinc mil volums del Fons Joan Ferraté. Entre aquests, tots els de literatura anglesa, llatina i grega, i els de lingüística i de teoria literària. Pel que fa als fons de literatura catalana i castellana, es troben en un estat avançat de catalogació.

La nostra previsió, i el nostre desig, és completar la feina durant el 2019. Ens fa il·lusió que el Fons Ferraté esdevingui un recurs per a la docència i per a l'aprenentatge, que es consolidi com a font per a la recerca, que pugui alimentar noves edicions i que, alhora, sigui útil per a la projecció de la nostra universitat. A la base de tot, ens omple de responsabilitat i ens motiva creure que el que fem és preservar i construir patrimoni.

No voldríem acabar aquesta presentació sense assenyalar que el Fons Ferraté, a banda de patrimoni i recursos, afegeix a la nostra biblioteca, amb els seus milers de llibres, milers d'oportunitats per a la lectura, un plaer nascut fa milers d'anys a la Babilònia de Marduk que encara dona, avui en dia, bons moments a la humanitat.

Les múltiples fonts consultades durant aquests mesos de treball defineixen Joan Ferraté com a lector —«hiperlector» fins i tot¹²— «qualificat», «preparat, intel·ligent i polèmic», «excepcional»,¹³ «de mena» o «empedreït».¹⁴ Ell mateix deia que la seva pràctica crítica arrelava en la vocació de lector.¹⁵

11 Montserrat SERRA: «El perquè de Gabriel Ferrater». *Vilaweb*, 19 de setembre de 2019. <https://www.vilaweb.cat/noticies/el-perque-de-gabriel-ferrater> (accedit 15 de gener de 2018).

12 Salvador OLIVA: «El professor», dins «Joan Ferraté, in memoriam», *Quadern. El País*, 23 de gener de 2003, pàg. 4.

13 Carles MIRALLES: «Joan Ferraté, lector preparat, intel·ligent i polèmic», dins *Joan Ferraté: Actes de la Jornada d'estudi i evocació organitzada per l'Aula Carles Riba i la Residència d'Investigadors CSIC-Generalitat de Catalunya i celebrada el 27 de febrer de 2004*. Edició a cura de Jordi Malé, Residència d'Investigadors, CSIC-Generalitat de Catalunya, Barcelona, 2005. pàg. 11 i 24.

14 Jordi CORNUDELLA: «La lubricitat original i més raons per llegir els versos de Joan Ferraté», dins *Joan Ferraté: Actes de la Jornada d'estudi i evocació...*, pàg. 54.64.

15 Jordi AMAT: «Bases teòriques del "lector" de Joan Ferraté». *Joan Ferraté: actes de la Jornada d'estudi i evocació...*, pàg. 153.

És per això que a la sala que porta el seu nom l'hem volgut identificar com a lector. Joan Ferraté no tan sols ens ensenya a llegir a fons, de forma abnegada, competent i experimentada, intel·ligent i orientada a la interpretació, sinó que ara, a més, ens deixa els seus llibres. Sembla del tot lògic que aquest lector total hagi trobat dins una biblioteca el seu espai de memòria i de reconeixement, i estem contents i agraïts que sigui a la Universitat de Girona.

Studia digitalia in memoriam Joan Ferraté

(«Arxiu Joan Ferraté»)

Els articles d'aquest número 5 de la revista *Veus baixes*,
publicats al juny de 2019,
amb ISSN 2254-5336,
es publiquen amb llicència Creative Commons:
se n'autoritza la reproducció sempre que se'n citi l'autor,
que sigui sense propòsits comercials
i que no se'n facin elaboracions derivades

